

للشاعر باقى "Söylesün" تحليل شعر ذو الرديف

للشاعر باقى "Söylesün" تحليل شعر ذو الرديف

ابراهيم ضياء انور

ماجستير جامعة كركوك كلية التربية للعلوم الإنسانية / قسم اللغة التركية

البريد الإلكتروني Email : ibrahim.demirel@uokirkuk.edu.iq

الكلمات المفتاحية: قصيدة، غزل، باقى، حاشية.

كيفية اقتباس البحث

انور ، ابراهيم ضياء، للشاعر باقى "Söylesün" تحليل شعر ذو الرديف، مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية، تموز ٢٠٢٥، المجلد: ١٥، العدد: ٤ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في
ROAD

مفهرسة في
IASJ

Poet Baqi "Söylesün" analyzes Dhu al-Radeef's poetry

Ibrahim Diaa Anwar

MA, University of Kirkuk, College of Education for Humanities,
Department of Turkish Language

Keywords : : Poem, ghazal, Bâki, annotation.

How To Cite This Article

Anwar, Ibrahim Diaa , Poet Baqi "Söylesün" analyzes Dhu al-Radeef's poetry, Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, July 2025, Volume:15, Issue 4.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

[This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.](#)

ملخص

في هذه الدراسة تم تحليل شعر باقي الذي يحتوي على رديف "سويلسن". وهو من شعراء الأدب التركي الكلاسيكي الذي لقب بسلطان الشعراء في قرن السادس عشر الميلادي. يعتبر باقي من أهم شعراء هذا القرن لتقديره مساهمات هامة في تطوير شعر الديوان، حتى أن شهرته تجاوزت جغرافيا الدولة العثمانية وامتدت إلى إيران واذربيجان والمملكة العربية السعودية. على الرغم من معرفته الممتازة بالعربية والفارسية إلا أنه غالبا استخدم لغة بسيطة في شعره. أعطى أهمية كبيرة للأمثال الشعبية قال أبياتا قريبة من لغة العامة. وفي القرون التالية ظهر تأثير باقي على كل من نفي، نديم وشيخ الاسلام يحيى، واثّر أيضاً على آخر كبار ممثلي الأدب الديواني يشخ غالب. وهذه الحالة تبين لنا أن باقي كان يعتبر أستاذاً لسنولت عديدة. إضافة إلى ذلك فإن كتابة اشعار باللغة التركية البسيطة لها مكانة مهمة أيضاً من ناحية اللغة التركية.

ومن ناحية أخرى، هناك كمال شكلي في قصائده. كما أن أسلوبه في الشعر قوي للغاية. تم التعبير عن الصور والأحلام بشكل لا تشوبه شائبة، بعد أن تم التفكير فيها ووزنها بعناية. يتم النظر إلى علاقة كل كلمة بالكلمات الأخرى، سواء كانت قريبة أو بعيدة. ومن أهم مميزات شعر باقي أنه جلب اللهجة التركية الاسطنبولية النظيفة والناعمة إلى لغة الشعر. وأخيراً كتب باقي

عن الحياة المجيدة والغنية المليئة بالانتصارات في عهد سليمان القانوني في قصائده. لقد تبين أن الباقي كان له تأثير عميق على شعراء عصره والسنوات التالية. حتى الشعراء العظماء مثل نافي الذي نشأ في القرن السابع عشر، ونديم الذي نشأ في القرن الثامن عشر، ساروا على خطاه.

Abstract

This study examines the poem with the rhyme "söylesün" by Baki, known as the sultan of poets among the 16th-century classical Turkish Literature poets. Baki, one of the most important poets of this century, made significant contributions to the development of our divan poetry. His fame extended beyond Ottoman geography reaching Iran, Azerbaijan and Arabia. Despite being highly proficient in Arabic and Persian he generally used a simple language in his poems. In many of his poems, he used simple couplets that resembled the language of the people and paid great attention to popular expressions. In the following centuries Baki's influence can be seen on Nefi, Nedim, Sheikhul Islam Yahya and also on Sheikh Galip the great representative of divan literature. This situation demonstrates that Baki was considered a master for many years. Additionally writing poems in simple Turkish holds an especially important place in terms of our Turkish language.

On the other hand, there is a formal perfection in his poems. His poetic style is also extremely powerful. Images and dreams are expressed flawlessly, having been carefully considered and weighed. The relationship of each word to the others, whether near or far, is carefully considered. One of the most important features of Baki's poetry is that he brought the clean and soft Istanbul Turkish dialect into the language of poetry. Finally, Baki wrote about the glorious, rich, and victorious life of Suleiman the Magnificent in his poems. Baki has proven to have had a profound influence on the poets of his time and the years that followed. Even great poets such as Nefi, who emerged in the 17th century, and Nedim, who emerged in the 18th century, followed in his footsteps.

BÂKİ'NİN "SÖYLESÜN" REDFİLİ GAZELİ'NİN ŞERHİ İBRAHİM DEHYAA ANWER

Özet

Bu çalışmada 16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı şairlerinden şairler sultanı olarak anılan Baki'nin "söylesün" redifli gazali incelenmiştir. Bu yüzyılın en önemli şairlerinden olan Baki, divan şiirimizin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur. Öyle ki ünü Osmanlı coğrafyasını aşarak İran, Azerbaycan ve Arabistan'a kadar ulaşmıştır. Çok iyi derecede

Arapça ve Farsça bilmesine rağmen şiirlerinde genellikle sade bir dil kullanmıştır. Birçok şiirinde halk diline yaklaşan sade beyitler söylemiş, halk deyimlerine fazlaca önem vermiştir. Daha sonraki yüzyıllarda Baki'nin etkisi Nefi, Nedim, Şeyhülislam Yahya ve divan edebiyatının son büyük temsilcisi olan Şeyh Galip üzerinde de etkisi görülmüştür. Bu durum Baki'nin uzun yıllar üstat olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca sade Türkçeyle şiirler yazması, Türkçemiz açısından da ayrıca önemli bir yere sahiptir.

Diğer taraftan şiirlerinde şekil mükemmelliği mevcuttur. Nazım tekniği de son derece güçlüdür. Mazmunlar, hayaller inceden inceye düşünüp tartılarak, kusursuz bir biçimde söylenmiştir. Her kelimenin yakından ya da uzaktan diğer kelimeler ile ilişkisi düşünülmüştür. Bâki'nin şiirindeki önemli özelliklerden biri de nazım diline temiz ve pürüzsüz İstanbul Türkçesini getirmesidir. Son olarak, Bâki şiirlerinde Kanuni devrinin zaferlerle dolu ihtişamlı ve zengin hayatını işlemiştir. Bâki'nin, hem devrinde hem daha sonraki yıllarda yetişen şairler üzerinde derin etkiler bıraktığı görülmüştür. Hatta 17. yüzyılda yetişen Nefi ve 18. yüzyılda yetişen Nedim gibi büyük şairler onun izinden gitmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, gazel, Bâki, Şerh.

Giriş

Elimizdeki kaynaklar 16. asırda Osmanlı İmparatorluğu siyasi kudret açısından tarihindeki en yüksek seviyeye ulaştığını bizlere göstermektedir. Buna paralel olarak da imparatorlukta dil, edebiyat, kültür ve sanat da aynı ölçüde gelişmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı dünyanın cazibe merkezi olurken dünya siyasetinde de söz sahibi olmuş ve küresel aktör hâline gelmiştir. Bu dönemde Osmanlılar hem batıda hem de doğuda hemen hemen her cephede askeri başarılar elde etmiştir. Savaşlardaki bu başarılar ilmî ve fikrî faaliyetlere de aynı ölçüde yansımıştır. İmparatorluğun hemen her köşesinde büyük kültür merkezleri açılmıştır. Baki'nin çağdaşı olan ve Muhibbi mahlasıyla şiirler yazan Kanuni Sultan Süleyman şair ve âlimlere büyük önem vermiştir. Sultan ve devlet adamlarının şairler üzerindeki bu koruma kalkını onların fikrî ve ilmî düşüncelerini yaymalarına vesile olmuştur. Öte yandan bu dönemde devlet en yüksek maaşı ilim sahiplerine ve medreselerde görevli olan müderrislere ödemekteydi. Hatta ilim öğrenmeye talip öğrencilerin öğrenim ücretleri karşılanmaktaydı. Zira hanedan üyeleri, vezirler, devlet adamları ve zenginler de gerçek birer ilim ve sanat dostu olmuşlardı. Bunlar vakfiyeler kurarak medreselerin giderlerini buradan karşılamaktaydılar. Böylece gücü yeten herkes bir mektep bir medrese inşa ettiriyor ve vakfiyeler sayesinde buralara yüzyıllarca yaşama imkânı

sağlıyorlardı. Dolayısıyla halkın kültür ve refah seviyesi olabildiğince yükselmiştir.

Bu dönemde Osmanlı'nın saltanat makamında sırasıyla Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566), İkinci Selim (1566-1574), Üçüncü Murad (1574-1595) ve Üçüncü Mehmet (1595-1603) bulunmuştur. Kültürel gelişmelerin politik gelişmelerle paralellik gösterdiği bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu politik ve askeri açıdan gelişirken, bilim ve sanatta da aynı ölçüde gelişim göstermiştir. Devletin bilim ve sanata verdiği destek, devlet yapısı güçlendikçe artmaya devam etmiştir. Özellikle Kanuni döneminde Türk edebiyatı büyük bir gelişme göstermiştir. Nitekim sultan Baki'nin daha ilk eserini görür görmez onun kabiliyetini anlayarak himayesi altına almıştır. Bu gelişmelerin ışığında XVI. Yüzyılın ilk çeyreğinde daha sonra Sultanü'sh-Şuara olarak tanıyacağımız Klasik Türk Edebiyatının en büyük şairi olan Baki yetiştirilmiştir.

Baki'nin Hayatı, Sanatı, Edebi Kişiliği, Etkisi ve Muhiti

Asıl adı Mahmut Abdülbaki olan şair, (1526-1527) yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Fatih camiinde müezzinlik yapan Mehmet Efendi adında bir kişidir. Babasının fakir olması Baki'nin çocukluğunun yoksulluk içinde geçmesine neden olmuştur. Bu yüzden babası onu okutamamış saraç¹ çıraklığına vermiştir. Saraç çıraklığı yaparken kendi kabiliyetini keşfedip başka bir alana yönelmesi gerektiğini anlamıştı. Baki zekâsı, okuma isteği ve yeteneği sayesinde kısa sürede kendini göstermiş ve medreseye girme imkânı bulmuştur. Medrese öğreniminde özellikle devrin tanınmış müderrislerinden Ahaveyn (iki kardeş) lakabıyla anılan Karamanlı Ahmet ve Mehmet Efendilerden dersler almıştır (Kurnaz, 2004).

Şiire olan merakı küçük yaşta başladığından daha 20'li yaşlardayken İstanbul'da genç şairler arasında kendini kabul ettirmiştir. Hocası Karamanlı Mehmet Efendi adına söylediği "Sünbül Kasidesi" şair olarak ününün daha çok artmasına vesile olmuştur. Fakat işe yeni başlayan ve tanınmayan şairler devrin üstatlarından el alması gerekiyordu. Dönemin üstatlarından olan Zati, Beyazıt Camii avlusundaki dükkânında hem remilcilik yapıyor hem de genç şairlerin şiirlerini değerlendiriyordu. Genç şairler şiirlerini Zati'ye okur, onun fikirlerini alır ve devrin üstadına şiirlerini beğendirmeye çalışırlardı (Eyüboğlu, 1972). İşte böyle bir ortamda Baki, Reis-i Şairân-ı Rum olarak anılan Zati'ye;

**Her kaçan gönlüme fikr-i ârz-ı dilber düşer
Gûyi-yâ mir'ata aks-i Pertev-i hâvar düşer**

¹ Camilerde kandilleri doldurup temizleyen ve yakıp söndüren görevlilere verilen ad.

Matla'lı gazelini Zâtî'ye gösterir. Zâtî daha 20 yaşındaki genç biri tarafından böyle güzel bir gazelin yazılmayacağına karar verir. Bu yüzden Bâki'ye uzun uzun nasihatlerde bulunur ve şiir çalmanın çok ayıp bir şey olduğunu söyler. Bâkî ise ısrarla şiirin kendisine ait olduğunu iddia etmesi üzerine divanını açarak onu imtihan eder. Bâkî divandaki güzel şiirleri ve inceliklerini eliyle işaret ederek birer birer gösterir. Zâtî tatmin olur ve Bâkî böylece sanat hayatına girmiş olur. Baki'nin şiirdeki kabiliyeti ve gayreti her zaman Zâtî tarafından takdir edilir ve hatta onun gazellerine nazireler bile yazar (Külekçi, 2002: 20).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Süleymaniye Camii çevresinde yaptırmaya başladığı medreselerden ikisi 1553'te tamamlanarak öğretime açılmıştır. Padişah çok önem verdiği bu medreselerden birinin başına Kadızâde, ötekine de Mimarzâde Efendileri getirmiştir. Bâki o yıl devrin tanınmış âlimlerinden olan Kadızâde Şemsettin Ahmet Efendi'nin yanında eğitim görmekteydi. Henüz 26-27 yaşında bulunan Baki, zekâsı ve çalışkanlığı ile kısa zamanda hocasının gözüne girmiş, onun yardımıyla Süleymaniye Medresesinin inşası sırasında ek binaların yapımına nezaretçi olarak atanmıştır. Bir taraftan öğrenimini sürdürürken, öte yandan da ek olarak bu görevini sürdürmüştür. 1555'te Nahcivan seferinden dönen padişaha sunduğu,

Etdi şehri şeref-i makdem-i sultan-ı cihân

Reşk-i bağ-ı İrem ü gayret-i gülzâr-ı cinân

Matla'lı kutlama kasidesinde,

Bâki bir yıl nezaretçi olarak Süleymaniye Medresesi'ndeki nezaretçi görevinden ve üç yıldır medrese hücrelerinde yatıp kalktığından söz ederek sultanın yardımını rica etmiştir. Baki'nin kendisini padişaha tanıtmaya ve onun takdir ve ihsanını görmesi ilk kez bu kasidesiyle olmuştur (İpekten, 2014).

Bu sırada Hocası Kadızâde Şemsettin Ahmet Efendi, Halep kadılığına atanmış ve Bâki'yi de beraberinde götürmüştür. Bâki Halep'te dört yıl kadar kalmıştır. 1560 yılında ise hocası ile birlikte İstanbul'a dönerken Konya'da tanıştığı Ebussuûd-zâde Mehmet Çelebi'den babasına hitaben tavsiye mektubu almıştır. İstanbul'a döndüğünde Şeyhülislam Ebussuûd Efendiye;

Ağrdı berf ile yer yer çemende cism-i nihâl

Niteki penbe-i dâğ ile sîne-i abdal

Matla'lı "Lâmiye" kasidesini sunmuştur. Bâki böylece devrin tanınmış kişileri ve devlet büyükleri ile tanışıklık kurmaya başlamıştır (Eyüboğlu, 1972).

Bu arada Rüstem Paşa'nın cimri biri olduğunu, şiir ve şairlerden hiç hoşlanmadığını belirtmekte fayda vardır. Bu yüzden Bâki Rüstem

Paşa'nın sadrazamlığı sırasında ona hiç yaklaşmamış ancak ölümünden sonra sadaret makamına getirilen Semiz Ali Paşa'ya çok tanınmış olan, **Rûh-bahş oldu Mesîhâ-sıfat enfâs-ı bahâr**

Açdılar didelerin hâb-ı ademden ezhâr

Matla'lı "bahriye"si ile "Hâtem" kasidesini sunarak sadrazamın takdirlerini kazanmış ve 1561 Ekiminde danışment olmuştur. Semiz Ali Paşa ve Mirâhur Ferhat Ağa vasıtasıyla şiirlerini Kanuni Sultan Süleyman'a da ulaştırmaya başlayan Bâki, sonunda padişahın da ilgisini çekmeyi başarmış ve bir toplantı sırasında şiirler okunurken Sultan Süleyman, Bâki'nin bir şiirini çok beğenmiş bu şairin kim olduğunu ve hangi görevde bulunduğunu yanındakilere sormuştur. Süleymaniye Medresesi'nde danışment olduğunu öğrenince, böyle bir şiirin sahibinin medrese odalarında çürümesinin doğru olmadığını, acele emir vererek 25 Akçe ile medrese müderrisliğine atanmasını emretmiştir (İpekten, 2014). O sırada Rumeli kazaskeri olan Hâmit Efendi "Henüz danışmant olan bir kimsenin müderrisliğe atanması hilaf-ı kanundur" diyerek sultanın bu emrine karşı gelmiştir. Ancak padişah, bir hatt-ı hümayunla Bâki'ye kendi hazinesinden ödenmek üzere 30 Akçelik maaşla Silivri Medresesine göndermiştir. Bir yıl sonra da henüz 38 yaşındayken maaşı artırılarak İstanbul'da Mahmut Paşa Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. Bu tarihten sonra Bâki'nin sanat hayatında hızlı bir gelişme görülmeye başlanmıştır. Bir yandan Kanuni Sultan Süleyman'a kasideler sunarken, öte yandan padişaha nazireler yazmış ve gazellerini tanzir etmiştir (Külekçi, 2002). Ancak 1566 yılında Kanuni'nin vefatı ile yeniden korumasız kalan Baki, üstelik bu çabuk ilerleyişini kıskanan birçok dostunun düşmanlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Padişahın ölümü üzerine yazdığı mersiye hem bir samimi sevgi ifadesi, hem de kendi geleceğinin karanlığa düşmesine olan üzüntüsünü dışa vurmuştur. Bâki 8 bentlik mersiyesinde sevdiği ve koruması altına sığındığı bir padişahın acısıyla ağlarken, yerine gelen padişah II. Selim'i ve devrin söz sahibi ve güçlü adamı Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'yı unutmuyarak onlara da birer bent ayırmıştır (İpekten, 2014: 14). Ancak bu çalışması yine de onu müderrislikten uzaklaştırılmasını önleyememiştir. Fakat üç yıl sonra Bâki Münşe'at-ı Selâtin sahibi Feridun Bey'in onu Sokullu Mehmet Paşa'ya övmesi ile Eyüp Sultan medresesine atanabilmiştir. Bu tarihten sonra Bâki müderrislikte kademe kademe yükselerek 1573'te Sahn-ı Semân müderrisi olmuştur (Külekçi, 2002).

1574'te Osmanlı tahtına geçen Sultan III. Murat devrinde de sarayla ilişkisini sürdürmüştür. Bu arada sadrazam Sokullu Mehmet Paşa da Bâki'yi korumuştur. Padişahın cülûsundan kısa bir zaman sonra maaşı yükseltilerek müderrisliğin en yüksek derecesi olan Süleymaniye

Medresesi müderrisliğine getirilmiştir. Bu hızlı yükselişini kıskanan düşmanları, ona bir tezgâh kurarak padişahın gözünden düşmesini sağlamışlardır. Bunun üzerine Sultan Murat Bâki'yi Süleymaniye müderrisliğinden attığı gibi İstanbul'dan da uzaklaşmasını istemiştir (İpekten, 2014: 18). Bunun üzerine telaşa düşen dostları padişahı güçlükle ikna ederek kellesini kurtarabilmişlerdir. Fakat yine de İstanbul'dan uzaklaştırılmasını ve Edirne'de Selimiye müderrisliğine gönderilmesini önleyememişlerdir. Bâki, bu olaydan sonra bir süreliğine Edirne'de kalmıştır. Daha sonra 1579'de Mekke kadılığına, bir yıl sonra da maaşı artırılarak Medine kadılığına atanmıştır. Bâki, Medine kadılığında çok kalamamıştır. Doğup büyüdüğü İstanbul'dan ve padişahın çevresinden uzakta yaşamak onu üzmüştür. Bâki'nin kadılığı sırasında gevşek davranması ve Medine halkı onu görevini yeteri kadar ifa edemediğiyle suçlamışlardır. Halkın memnuniyetsizliği de çoğalınca bir yıl kadar kaldığı Medine kadılığından uzaklaştırılarak İstanbul'a çağırılmıştır (Küçük, 2002).

İstanbul'a dönen Bâki, padişaha yaklaşabilmek ve yeniden eski konumuna gelebilmek için Kubt Mekki'den Mekke tarihini Türkçeye çevirerek Sultan Murat'a sunmuştur (İpekten, 2014). Bâki böylece padişahın yeniden koruması altına girmiştir. Bu arada eski koruyucuları Ferhat Paşa ve Siyavuş Paşa padişah hocası olan medrese arkadaşı Hoca Sadeddin Efendi'nin yardımı ile İstanbul kadılığına getirilmiştir. Ama aynı yıl içinde bu görevden uzaklaştırılarak Üsküdar'da oturmaya mecbur edilmiştir. Bâki bir yıl kadar açıkta bekledikten sonra yeniden İstanbul kadılığına ve birkaç ay sonra da Anadolu kazaskerliğine getirilmiştir. İki yıl bu görevde kaldıktan sonra kazaskerlikten uzaklaştırılmıştır (Külekçi, 2002).

Bu olaydan sonra Bâki üç yıl kadar boşta kalmıştır. 1591 yılında ikinci kez Anadolu kazaskeri olarak ilmiye mesleğinin en yüksek derecesine ulaşmıştır. Artık önünde şeyhülislamlıktan başka yükseleceği makam kalmamıştır. Fakat bu emeline kavuşmadan birkaç ay sonra emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır (İpekten, 2014: 20).

Bâki üç padişah devrinin en büyük şairi olarak kendini ispat etmiş yıllarca devletin en yüksek kademesinde görev yapmış önce "Melik-ül Şura" daha sonra "Sultan'üş Şuara" olarak anılmıştır. Öldüğü sırada şanına uygun büyük bir törenle toprağa verilmiştir. Şeyhülislam başta olmak üzere bütün devlet büyükleri, vezirler, şairler, âlimler Fatih Camiinde yapılan cenaze törenine katılmışlardır. Cenaze namazını şeyhülislamlıkta son rakibi olan Şeyhülislam Sun'ullah Efendi kıldırılmıştır. Sun'ullah Efendi, musalla taşı üzerindeki tabutun önünde

Bâki'nin aşağıdaki beytini okumaktan kendisini alamamıştır (Küçük, 2002).

Kadrüni seng-i musallâda bilüp ey Bâki

Durup el bağlayanlar karşuna yârân saf saf

Bâki, şüphesiz Klasik Türk Edebiyatının en büyük şairidir. Devrinde yazılmış olan tezkireler onun eşsiz bir şair olduğu konusunda birleşmektedirler. Yaşadığı devirde bütün kaynaklar Bâki'den saygı ve övgü ile söz etmiştir. 1586 yılında yazılan Kınalızade Hasan Çelebi tezkiresi, Bâki'nin şöhretinin ülkenin her tarafına yayıldığını göstermiştir. Hasan Çelebi "Tezkiretü's-Şuara" sında ona Sultan-ı Şairan-ı Mamalik-i Rum diyerek İran'ın tanınmış şairlerinden Selman, Hüsrev ve Zahir'e benzetmiştir (Kutluk, 1989). Bağdatlı Ahdi "Gülşen-i Şu'ara" adlı tezkiresinde Bâki'den övgüyle söz ederek kasidede Ümmîdî, gazelde Hilâlî, darb-ı meselde Seyfî ile karşılaştırarak Bâki'nin şairliğini ve ustalığını ortaya koymuştur (Küçük, 2002). 1546 yılında yazılmış Lâtifi tezkiresi Bâki hakkında bilgi veren ilk kaynak olmuştur. Henüz 20 yaşında olan genç şair Bâki hakkında tezkirede; genç, hevesli, zeki ve şiir sanatlarına vakıf kabiliyetli bir şair olduğundan söz edilmiştir (Ganım, 2000). Bâki'nin yaşlılığını, hayatının son yıllarını, hatta ölümünü gören Riyâzî, Riyâzü's-Şu'ârâ adlı tezkiresinde bu usta sanatkârı, devrinin ve daha önceki yüzyılların en büyük şairi olarak anmıştır. Şöhretinin İran'a, hatta Hindistan'a kadar ulaştığını söylemiştir. Bâki'nin arkadaşı Nev'i ondan zamanın Selmân'ı diye bahsetmiştir (Küçük, 1988: 12). Devir kaynakları gibi Bâki'nin kendisi de büyük bir şair olduğunun farkındadır. Bunu daha gençliğinde söylediği;

N'ola dehr içre nişânım yoğ ise ankâyım

Ne aceb seyl gibi çağlamasam deryayım

Beytinde dediği gibi kendine güvenen şiirin değerini anlamış bir şair olduğunu göstermiştir. Bâki daha genç yaşta kendisini usta bir şair olarak ekâbir meclislerinde kabul ettirmiş ve ünü ülkenin her tarafına yayılmıştır. Kendi devrindeki ve ondan önceki şairleri gölgeleyen bu usta şairin başarısında edebi kültürünün ve ilminin de etkisi büyük olmuştur. Bâki zevke ve eğlenceye düşkün rint bir şairdir. Bu rintçe yaşama isteği şiirlerine de yansımıştır. Bâki dünyayı kısa, geçici bir hayal âlemi olarak görmüştür. İnsanın ömrü kısadır. Bunu elden geldiği kadar rahat, zevk ve eğlence içinde geçirmelidir². Bâki'nin şiirlerinde tasavvuf görülmemektedir. Hemen hemen tasavvufi unsurlara hiç yer vermemiştir. Bunun aksine Bâki, yaşadığı dünyanın gerçekleri ile ilgilenmeyi, dış

² Epiküryen felsefe denilen ve İran edebiyatında Hayyam'ın bütün rubailerinde anlattığı bu hayat görüşüne göre; insanın kısıacık ömrünü iyi değerlendirmesi, hayatını yaşaması gereklidir. Ona göre gam, keder, üzüntü, bir yana bırakılmalıdır.

dünyayı, devrinin ihtişamı hayatını şiirine aktarmayı tercih etmiştir. Bâki'nin şiirinde derinlik yoktur, yüzeyseldir. Bâki'nin şiirlerinde tabiat önemli bir yer tutmaktadır. Bâki'nin şiirlerinde Kanuni devrini, bu devrin hayatını, zenginliğini ve ihtişamını bulmak mümkündür. Bâki'nin şiirlerinde şekil mükemmelliği görülmektedir. Nazım tekniği son derece güçlüdür. Mazmunlar, hayaller inceden inceye düşünüldüğü tartılarak ve kusursuz söylenmiştir. Her kelimenin yakından ya da uzaktan diğer kelimeler ile bir ilişkisi düşünülmüştür. Bâki'nin şiirindeki önemli özelliklerden biri de nazım diline temiz ve pürüzsüz İstanbul Türkçesini getirmesidir. Bâki Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesine rağmen şiirlerinde genellikle sade bir dil kullanmıştır. Bunun yanında, birçok şiirinde halk diline yaklaşan sade beyitler söylemiş, halk deyimlerine fazlaca yer vermiştir (İpekten, 2014: 32-37).

Bâki, hem devrinde hem daha sonraki yüzyıllarda yetişen şairler üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Reis-i Şairan-ı Rum diye anılan Hocası Zâtî dahi gazeline bir beytini almıştır. Zâtî, bu davranışını kınayanlara: "Bâki gibi bir şairin şiirini uğurlamak ayıp değildir." Şeklinde cevabını vermiştir. Hayattayken Bâki'nin ünü Osmanlı Devletinin sınırlarını aşarak, Azerbaycan, İran ve hatta Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Sâdıkî-i Kitâbdâr Mecma'ul Havâs adlı eserinde Bâki'nin İran ve Azerbaycan'da en büyük şair sayıldığını söylemektedir. Bâki'nin etkisi Nefi ve Şeyhülislam Yahya vasıtası ile Nedim'e ulaşmıştır. Nedim'in şiirlerinde görülen rintlik, yaşama bağlılık, zevk ve sefa düşkünlüğü ve tasavvufun bulunmayışı gibi hususlarda Bâki'nin etkisi görülmektedir. Ayrıca Nedim, Baki'nin devam ettirdiği İstanbul Türkçesinin şiir dili olması gayretini gerçekleştirmiştir. Bâki'nin divan edebiyatının son büyük şairi olan Şeyh Galip üzerinde de etkisi olmuştur. Bu husus, Bâki'nin uzun yıllar üstat olarak kabul edildiğini göstermektedir (Küçük, 2002: 32-35).

Bâki'nin en meşhur eseri divanıdır. Bundan başka hepsi dini konularda tercüme sureti ile meydana getirilmiş 4 mensur eseri vardır. Bunlar sırasıyla; 1. Me'âlimü'l-yakin fi sîreti Seyyîdi'l-Mürselin, 2. Fezâilü'l-Cihat, 3. Fezâ'il-i Mekke ve 4. Hadis-i Erba'in tercümesidir. Bâki divanı ilk defa ölümünden otuz yıl kadar önce Kanuni'nin isteği ile tertip edilmiştir. Daha sonraki yıllarda divanına bazı şiirler ekleyerek genişletmiştir. Divanının İstanbul ve Avrupa kütüphanelerinde pek çok sayıda nüshası bulunmaktadır. Bu da şairin gerek kendi devrinde ve gerekse daha sonraki devirlerde çok okunan, tanınan ve sevilen bir kimse olduğunun göstergesidir (Külekçi, 2002: 46).

Bâki'nin "söylesün" Redifli Gazeli'nin Şerhi

Gazel

1.Söylemez küsmüş bana cânâne söylen söylesün

Neyledüm ol yâr-ı âlî-şâne söylen söylesün
2.Nâz ile güftâre gelmezse helâk eyler beni
Ol cefâ vü cevri bî-pâyâne söylen söylesün
3.Derd-i aşkı gayrdan sorman ne bilsün çekmeyen
Anı yine âşık-ı nâlâne söylen söylesün
4.Harî zahmından neler çektiğimi gülzarda
Bağban-bülbül-i giryana söylen söylesün
5.Bâkîyâ dil durmasun güftâra tâkat kalmadı
Vaktudir ol husrev-i devrâna söylen söylesün

Gazelin Biçim Unsurları

Gazel aruz vezninin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Gazelin redif ise "söylesün"dür.

Gazelin Şerhi

1.Söylemez küsmüş bana cânâne söylen söylesün
Neyledüm ol yâr-ı âlî-şâne söylen söylesün

Nesir Çevirisi:

"Sevgili bana küsmüş, benimle konuşmuyor artık. Söyleyin de benimle konuşsun. O şanı yüce sevgiliye ben ne yapmışım, söyleyin de bana açıklama yapsın".

Şiirde geçen "söylen", "sorman", "din", sırasıyla "söyleyin", "sormayın", "deyin" anlamındadır.

Kelimeler:

Cânân: Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili.

Âlî-şân: "âlî" Arapça kökenli bir kelime olup yüksek makamdaki kimse anlamına gelemktedir.

Şân: Arapça kökenli bir kelime olarak gösteriş anlamında kullanılmaktadır.

Âlî-şân: Şanı şerefi yüksek demektir.

Yâr: Farsçada sevgili anlamındadır. Bazen dost ve tanıdık içinde kullanılır. Tasavvuftaysa yâr mecazi olarak Allah'ı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Klasik Türk şiirinde sevgili tipi idealize edilmiş bir tip olarak şair, dünyadaki tüm güzellikleri sevgilinin bedeninde birleştirmiştir. Geleneğin belirlemiş olduğu standart sevgili tipinin fiziksel özellikleri; uzun boylu, siyah saçlı, yanakları gül gibi kırmızı, bakışlarıysa kılıç gibi keskin, ok gibi yaralayıcı, daima sıhhatli, yaşı ilerlemez daima gençtir, hüznün ve ıstırap nedir bilmez. Sevgilinin çeşitli unsurlarla bedeni güzelliklerini vasıflandırmak için şiirde yapılabilecek benzetmelerin, kullanılabilecek sıfatların neler olduğu konusunu bunlarla hangi mazmunların meydana

geldiği gösterilmektedir. Dolayısıyla divan şairleri bu hazır unsurlarla yüzyıllar boyunca sevgilinin güzelliğini belirtmeye çalışmışlardır. Şairlerin sevgiliye ait çizmek istediği fiziki portresini uzun boylu ve ince belli oluşu dışında en fazla onun büst kısmına ait unsurları meydana getirmiştir. Kaş, göz, kirpik, ağız, dudak, yanak, alın, çene, diş, ben ve gerdanın yanı sıra boy da ihmal edilmeyerek bütün bunlar sevgilinin güzelliğini yapan başlıca unsurlar olarak parlak bir teşbih kadrosu içinde işlenmiştir (Akün, 2013).

Gelenek gereği divan şiirinde sevgiliye üstünlük sıfatı verilerek âşıktan daha üst seviyede tutulmuştur. Sevgili güzelliği ve kaprisleri gereği aşığını tahakkümü altına alandır. Hüküm ve iradeyi elinde bulunduran maşuk ise âşık için daima bir sultan, efendi ve sahip değerinde kendisi de onun karşısında bir kul veya köle konumundadır (Akün, 2013).

Ahmet Hamdi Tanpınar, sevgilinin konumunu aydınlığın ve feyzin kaynağı olan sarayın Osmanlı cemiyet yapısındaki önemine odaklanarak açıklamıştır. Tanpınar'a göre: "saray aydınlığın ve feyzin kaynağı muhteşem bir merkeze, hükümdara, onun cazibesine ve iradesine bağlı olarak her şey onun etrafında döner, ona doğru koşar, ona yakınlığı nispetinde feyizli ve mutludur" (Tanpınar, 1988, 5). Sevgilinin bütün davranışları hükümdarın davranışlarıdır. Sevmez ama seilmeyi kabul eder. İsterse iltifat ve lütuf eder. Hatta hükümdar gibi ihsanları vardır, ister ise bu lütuf ve ihsanı âşıktan esirgeyebilir. Öyle ki cevr eder, işkence eder ve öldürür. Sevgili daima kıskanılır, fakat kıskanmaz. Bir saray, bir yığın mabeyinci, gözde veya gözde olmaya namzetlerle doludur. Aynı zamanda sevgilinin etrafında rakipler vardır. Âşık tıpkı bir saray adamı gibi bu rakiplerle daima mücadele içindedir. Sarayda nasıl ki hükümdar mutlak bir iradeye sahip ise ve herkes onun etrafında dört dönüyorsa sevgili vefasız, cefakâr ve naza giden mutlak iradeyi temsil eden bir tiptir (Tanpınar, 1988). Bu bağlamda Bâkî'de bu geleneğe bağlı kalarak "söylesün" redifli gazeliyle sevgili tipini işlemiştir.

Cânâne, sevgili ve sevgiliye. Yani cümle içinde kelime hem yalın hem de "e" hali ile farklı anlamlara gelmektedir. "Bir sihri helâl sanatı" yapılmıştır. İlk mısradaki "söylemez" kelimesi "konuşmaz" anlamında olup "söylesün" kelimesi de "konuşsun" anlamında kullanılmıştır. İkinci mısradaki "söylesün: Açıklasın, anlatsın anlamlarında kullanılmıştır. Beyitte şair "söyleyen söylesün" sözleriyle de zengin bir redif yapmıştır. Ayrıca "söylemez" sözünün kullanılmasıyla da beyitte bir ahenk yaratmıştır. Âlî-şân sözü ise sultanlar, vezirler için kullanılır. Sevgili de sultandır. Sultanların herkesle konuşmayacağı da doğaldır. Tıpkı sevgili gibi maşukuna dönüp bakması bile onun için bir lütuf ve ihsandır.

2.Nâz ile güftâre gelmezse helâk eyler beni

Ol cefâ vü cevri bî-pâyâne söylen söylesün

Nesir Çevirisi:

"O nazlı sevgili, benimle konuşmaya başlamaz ise helâk edecek beni. O cefası ve cevri tükenmek bilmeyen sevgiliye söyleyin de benimle konuşsun".

Kelimeler:

Güftâr (f): sözler, lâkırdılar(boş söz, dedikodu, laf).

Helâk: Arapça kökenli bir kelime olup mahvolmak ve aşırı yorulmak anlamına gelir.

Pâyân(f): Son, nihayet anlamındadır.

Cefâ (f): Eziyet, sıkıntı ve zulüm.

Bî-pâyân (f): Sonsuz ve sınırsız anlamındadır.

İlk beytin şerhi kısmında divan edebiyatında sevgili tipinden bahsetmiştik. Sevgili tipi zalim olarak işlenmiştir. Sevgili cevri ve cefa sahibidir. Aşığa eziyet etmesini sever ona acı çektirir. Sevgili aşığını her zaman azarlar ve onu görmezlikten gelir. Sevgilinin bu davranışı aşığını öldürmekte ve mahvetmektedir. Sevgilinin nazlanmasına ve zulmüne âşık her zaman razıdır. Bundan daha kötüsü aşığını görmezden gelmesi, onunla ilişki kurmaması, konuşmamasıdır. Sevgili lütuf edip âşık ile konuşsa bile nazlanarak konuşur. Sevgilinin âşıkla konuşmaması yine kibri ve nazi yüzündendir.

Beyitte de söylesün sözü "konuşsun" anlamında kullanılmıştır.

3.Derd-i aşkı gayrdan sorman ne bilsün çekmeyen

Anı yine âşık-ı nâlâne söylen söylesün

Nesir Çevirisi:

"Aşk derdini başkalarına sormayın, bu derdi çekmeyen ne bilsin. Onu aşk derdi ile ağlayıp-inleyen, feryat eden aşığa sorun, o anlatsın".

Kelimeler:

Gayr: Arapça kökenli bir kelime olup diğeri, başkası ve yabancı anlamına gelmektedir.

Nâlân(f): İnleyen, sızlayan figan eden.

Yabancılar olarak bilinen ayyar kelimesi, aşığın dışındakiler yani üçüncü şahıs konumunda olan rakibi ifade etmektedir. Divan edebiyatında rakip, sevgili ve âşıktan sonra gelir. Ancak onun şahsiyeti bağımsız olarak işlenmez. Rakip sadece aşığın penceresinden görünür. Yani onun hakkında ne söyleniyorsa aşığa göre söylenmiş olur. Aşığın onu ele alışı ise daima menfî yöndedir. Bunun için divan edebiyatında "rakip" daime kötü, çirkin, zararlı ve zalim bir kişi konumundadır. Ancak âşıkların rakibe yüklemiş olduğu bu kötü rol, sevgili tarafından hoş karşılanmaktadır. Böylelikle rakip düşüncesi, aşığın kafasında iki planda

kendini gösterir. Birincisi, âşıkla doğrudan doğruya münasebete girmesi, ikincisi ise sevgili vasıtasıyla kendini hissettirmesidir. Burada aşığı asıl üzen nokta rakip değildir. Rakip her zaman vardır ve kötüdür. Âşık bunu bilir ve ona göre hareket eder, bu konuda da sevgiliyi sık sık uyarır. Aşığı asıl üzen nokta, sevgilinin bütün bunları bilmesine ve aşığın onu sık sık uyarmasına rağmen her şeyi bir kenara bırakıp rakibi iyilikle-güzellikle karşılaması, bol imkân tanınması ve ona inanmasıdır. (Tolosa, 2001). Âşıkların; inlemesi, sızlaması ve figan etmesinin başlıca sebepleri, sevgiliye olan iştihak ve bunu dindirecek olan vuslatın mümkün olmamasıdır. Beyitte de ağyar kelimesi rakip anlamına gelmektedir. Aşka yabancı olanlar aşkı ve aşkın derdini bilmezler. Zira onlar gerçek âşık değildirler. Âşık sevgilisinin kahrını ve ısıdırabını çeken kimsedir. Aşkı gerçek manada yaşamayanlar bunu bilmezler. Bâki burada sevgilinin derdini, kahrını ben çekiyorum ancak ben bilirim demektedir.

4.Hârı zahmından neler çektiğimi gülzârda

Bâğbân-ı bülbül-i giryânâ söylen söylesün

Nesir Çevirisi:

“Gül bahçesinde dikenin açmış olduğu yaralardan neler çektiğimi acıyla feryat eden/ağlayan bülbülün bahçıvanına sorun, o söylesin”.

Kelimeler:

Hâr(f): diken.

Zahım (a): Yara, ceriha.

Gülzar (f): Gül bahçesi, gül tarlası.

Bağban (f): Bahçıvan.

Giryan (f): Gözyaşı döken, ağlayan.

“Divan edebiyatında gülün en çok münasebet halinde bulunduğu unsurların başında bülbül gelir. Gül, bülbül karşısında bir maşuk veya sevgili durumundadır. Her ikisi de Şark-İslam edebiyatlarında çok kullanılan ve etrafında çeşitli rivayetler sıralanan, hatta başlı başına eserlere konu olan birer âşık ve maşuk timsalidir. Bu bakımdan bülbül söz konusu olunca beyitlerde gülün maşuk durumuna geçtiği görülür. Bu takdirde gülün tomurcuk halinde bulunması ve bilhassa açılması, bu arada dikenleri daima âşık-maşuk arasında tasavvur olunan naz etmek, gülmek, açılıp saçılmak ya da yüz göstermek, iltifat etmek, rakip veya ağyara iç içe bulunmak halleriyle değerlendirilir. Gülün dikenini, daha ziyade bu vesilelerle beyitlerde ele alınırken, aynı zamanda onunla iyyinin yanında kötü, faydalının yanında zararlı, rahatlığı yanında meşakkat gibi bir tabiat kanunun bulunduğu işaret edilmiş olur” (Tolosa, 2001:473). Yukarıdaki beyti dini-tasavvufi açıdan ele alacak olursak, “gül ve bülbül” mazmunlarından hareketle Hz. Muhammet ile ilişkilendirmemiz gerekirdi. Ancak Bâki rint bir şair olduğundan dolayı böyle bir münasebet

kurmamız yanlış olur. Rintlik divan şairlerinin kimliği durumundadır. Hayatları boyunca ağızlarına bir katre içki koymadıkları halde, şiirlerinde meyhaneden, şaraptan ve sakiden bahsederler. Bâki burada sevgiliyi güle benzetmiştir. Sevgilinin yüz çevirmesi, konuşmaması ona acı vermektedir. Gülün dikenleri vardır. Sevgilinin şairle konuşmaması, gülün dikenini gibi ona batmakta ve acı vermektedir. Bu acı ağlamasına sebep olmaktadır. Bâki burada ey sevgili yeter artık konuş benimle diye sitem etmektedir.

5.Bâkîyâ din durmasun güftâra tâkat kalmadı
Vaktudur ol hûsrev-i devrâna söylen söylesün

Nesir Çevirisi:

“Ey Bâkî! Zamanın sultanına, benim artık konuşmaya gücüm kalmadığını söyleyin. Vakti gelmiştir artık durmasın, lütuf edip benimle konuşsun”.

Kelimeler:

Güftâr: sözler.

Tâkat: Güç, kuvvet, iktidar.

Husrev (f): Şah, Hükümdar.

Devrân (a): Devir, felek, zaman, dünya.

Divan edebiyatında şairlerin devran yani zaman karşısında mefhumları menfidir. Zira zaman içerisinde insan gücünden ve kuvvetinden düşer. Zaman şairin ümidini kırmış ona cevri ve cefa çekirmiştir. En önemlisi onu sevgilisinden ayırmıştır. Bâki, gazelin başından beri sevgiliye konuşması için yalvarmaktadır. Bu beyitte şairin asıl vurgulamak istediği husus sevgilisinin ona küsmesi ve kendisinin sürekli konuşmasıdır. Sevgilisinin konuşmaması onu üzmektedir. Öyle ki şair üzüntüden, kahr ve cefadan takatsiz düştüğünü ve sevgilinin konuşma zamanının çoktan geldiğini söylemektedir. Sevgili şair için ulaşılmazdır en tepededir, sultandır, padişahdır. Bu yüzden de beyitte sevgili devrin sultanına benzetilmiştir.

Sonuç

Bâki'yi çalışma odağımıza almamızın en temel nedeni onun 16. Yüzyılın en tanınan şair olma özelliği taşıması ve devrinde şairler sultanı olarak bilinmesindedir. Daha yirmili yaşlarındayken kendisini divan şairleri arasında kabul ettirmiştir. Bâki, henüz hayattayken divanını tertip etme imkânı bulan ender şairlerdendir. Kasidelerinden çok gazelleriyle ün yapmıştır. Şiirlerinde aşk, tabiat, şarap, neşe ve coşkunluk temalarını işlediği görülmüştür. Bâki'nin şiirlerinde tabiat önemli bir yer tutmuştur. İleri derecede Arapça ve Farsça bilmesine rağmen şiirlerini halkın anlayabileceği sade bir Türkçeyle yazmıştır. Şiirlerindeki vezin, dil ve şekil mükemmelliği ile kendine özgü buluşları, onu Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri yapmıştır. Zevke ve eğlenceye düşkün rint bir şair

olan Bâki bu rintçe yaşama isteği şiirlerine de yansımıştır. Bâki'nin şiirinde derinlik yoktur, yüzeyseldir ve bu yüzden edebiyat bilgisi olmayan birileri tarafından da kolayca anlaşılmaktadır. Diğer taraftan şiirlerinde şekil mükemmelliği mevcuttur. Nazım tekniği de son derece güçlüdür. Mazmunlar, hayaller inceden inceye düşünülüp tartılarak, kusursuz bir biçimde söylenmiştir. Her kelimenin yakından ya da uzaktan diğer kelimeler ile ilişkisi düşünülmüştür. Bâki'nin şiirindeki önemli özelliklerden biri de nazım diline temiz ve pürüzsüz İstanbul Türkçesini getirmesidir. Son olarak, Bâki şiirlerinde Kanuni devrinin zaferlerle dolu ihtişamlı ve zengin hayatını işlemiştir. Bâki'nin, hem devrinde hem daha sonraki yıllarda yetişen şairler üzerinde derin etkiler bıraktığı görülmüştür. Hatta 17. yüzyılda yetişen Nefi ve 18. yüzyılda yetişen Nedim gibi büyük şairler onun izinden gitmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmet Hamdi Tanpınar (1988). 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. İstanbul: Çağlayan Basımevi.
- Cemal Kurnaz (2004). Eski Türk Edebiyatı. Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Haluk İpekten (2014). Bâkî. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Harun Tolosa (2001). Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İbrahim Kutluk (1989). Tezkiret-ü's-Şuarâ, 1. Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İsmet Zeki Eyüboğlu (1972). Doğunun ve Batının Büyük Ustaları. Baki. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Numan Külekçi (2002). Âşık Çelebi Tezkeresi'nde Bâki. İstanbul: Toker Yayınları.
- Ömer Faruk Akgün (2013). Divan Edebiyatı. İstanbul: İslam Araştırmaları Merkezi.
- Rıdvan Canım (2000). Lâtîfî Tezkiret-ü's-şuârâ ve Tabsırat-ü'n-nuzamâ. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Sabahattin Küçük (2002). Bâki ve Divanından Seçmeler. Ankara: Türk Tarihi Kurumu Basımevi.